

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
«ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ»**

ЯРЕМЧЕНКО ЛАРИСА МИКОЛАЇВНА

УДК 336.02:334.72:338.43

**ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ**

08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
ГУДЗЬ Олена Євгенівна,
Державний університет телекомунікацій,
завідувач кафедри управління та фінансів
підприємств

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
БОТВІНА Наталія Олександрівна,
Міжнародний гуманітарний університет,
професор кафедри бізнес-адміністрування і
корпоративної безпеки

доктор економічних наук, професор
ТАНКЛЕВСЬКА Наталія Станіславівна,
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний
університет»,
завідувач кафедри обліку і аудиту та фінансів

Захист дисертації відбудеться «01» жовтня 2014 року о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.350.02 у Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки» за адресою: 03680, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, конференц-зал, 3-й поверх, к. 317.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» за адресою: 03680, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, 2-й поверх, к. 212.

Автореферат розісланий «29» серпня 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Є.Ю. Попко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Світовий досвід і практика господарювання переконують, що мале підприємництво слід вважати потужним локомотивом економічного піднесення, дієвим інструментом структурної перебудови, подолання економічних деформацій, активізації інноваційних та інвестиційних процесів, розвитку конкуренції, примноження нових робочих місць, воно визначає темпи економічного зростання, структуру і якість ВВП. Водночас, мале підприємництво, як одна із конкретних форм прояву економічних відносин, не тільки сприяє нарощенню матеріального і духовного потенціалу країни та створює сприятливий базис для практичної реалізації здібностей працівників, але і сприяє єднанню нації, підвищенню її національного духу й гордості. Нині в умовах глобальних змін в аграрній сфері України, появи нових форм господарювання та розширення контурів аграрного ринку в контексті євроінтеграційних економічних зв'язків, вагоме значення мають проблеми формування раціональної та ефективної фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва, демаскування чинників, що здійснюють руйнівний вплив на його функціонування. Саме малі підприємства агросфери, які не потребують значних стартових інвестицій і забезпечують високу швидкість обороту капіталу, здатні оперативнo реагувати й адаптуватися до коливань кон'юнктури аграрного ринку, надають аграрній економіці адекватну гнучкість і формують необхідну рівновагу ринку в умовах дестабілізації економічного простору й обмеженості фінансових ресурсів.

Держава здійснює певні заходи щодо покращення фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва, позитивним наслідком чого можна вважати спрощення дозвільних процедур і порядку входження в бізнес тощо. Проте ці удосконалення не забезпечили помітного зрушень якісних і кількісних характеристиках розвитку малого підприємництва в аграрній сфері. Низька ефективність цієї фінансової політики проявляється у суттєвих галузевих і територіальних диспропорціях розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, в обсягах його підтримки. Проблематика створення сприятливого ландшафту для розвитку малого підприємництва в аграрній сфері вимагає корінних змін щодо механізму, методів, форм, інструментів фінансової політики на усіх рівнях, гармонізації сплетіння різноманітних технологій фінансування. Залежно від обраної фінансової політики держава може відігравати різну роль і бути гальмом розвитку, стороннім спостерігачем або прискорювачем. Таким чином, подальший розвиток малого підприємництва в аграрній сфері потребує поглибленого дослідження його системоутворюючих чинників, галузевих і територіальних особливостей, формування й імплементації відповідної результативної та гнучкої фінансової політики. Сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері має стати одним із визначальних домінант фінансової політики за умов протидії загрозам загострення економічної депресії.

Теоретичні та прикладні аспекти фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері висвітлені у наукових працях таких вчених: В.А. Борисової, Н.О. Ботвіної, З.С. Варналія, З.М. Васильченко, Н.Г. Виговської, С.А. Власюк, А.В. Войтюк, В.П. Гмирі, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненка, С.Г. Дриги,

В.М. Жука, І.М. Зеліско, П.Ю. Лазура, Ю.О. Лупенка, С.А. Навроцького, О.О. Непочатенко, О.В. Олійника, О.М. Петрука, А.М. Поддєрьогіна, О.Л. Правдюк, Н.С. Прокопенко, П.Т. Саблука, В.П. Синчака, П.А. Стецюка, Н.С. Танклевської, І.В. Фурман, Л.М. Худолій, А.В. Чупіса та інших.

Високо оцінюючі їх зусилля, визнаючи вагомість існуючих наукових розробок і значимість та цінність представлених результатів, водночас відмітимо, що все ж вчені недостатньо уваги приділяють причинно-наслідковим зв'язкам складових фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері в контексті комплексного підходу до їх розробки і реалізації, недостатньо переконливо обґрунтовують переваги різних стратегічних напрямів цієї політики та їх межі з огляду на специфічні особливості аграрної сфери. Сукупність відміченого зумовила вибір тематики та логіку дослідження, визначила його мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до наукових досліджень Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»: «Фінансування стратегічного розвитку регіону: проблеми і перспективи» на замовлення Полтавської обласної державної адміністрації (номер державної реєстрації 0108U003909) та Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»: «Методологія формування ефективних фінансових механізмів регулювання відносин агроформувань з фінансово-кредитною системою» (номер державної реєстрації 0110U002881). Внесок здобувача при їх виконанні полягає в розробці практичних рекомендацій стосовно фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, а також методичних підходів щодо оцінки її механізму.

Мета та задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері. Для досягнення поставленої мети дослідження були визначені та вирішені наступні задачі:

- уточнити економічний зміст категорії «фінансова політика сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері» та розкрити її особливості;
- визначити механізм фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері та розробити якісно новий науково-методичний підхід щодо його оцінки, який враховує взаємозалежність і взаємовплив його складових;
- виявити сучасні тенденції фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері та провести діагностику рівня його державної фінансової підтримки та кредитної політики;
- здійснити оцінку механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері на основі розробленого науково-методичного підходу;
- означити домінанти формування фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері;
- удосконалити проєкцію розбудови інфраструктури підтримки малого підприємництва в агросфері;
- обґрунтувати концептуальні підходи щодо державної фінансової підтримки розвитку малого підприємництва в аграрній сфері.

Об'єктом дослідження є фінансові процеси і явища щодо розвитку малого підприємництва в аграрній сфері.

Предметом дослідження є фінансова політика сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері у зрізі теоретичних, прикладних та методичних її аспектів.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є положення економічної теорії та теорії фінансів. У процесі вирішення поставлених у дисертаційній роботі завдань використано наступні методи та підходи: абстрактно-логічний (при визначенні сутності категорій «фінансова політика» та «механізм фінансової політики»); діалектичний (для визначення особливостей фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері); економіко-статистичний, аналітичний та порівняльний (при виявленні сучасних тенденцій фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, оцінці державної фінансової підтримки розвитку малого підприємництва в агросфері та при діагностиці його кредитної політики); матричний, групування та ранжування (для здійснення оцінки механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері); анкетування (при оцінці ефективності державної підтримки малого підприємництва в агросфері та виявлення чинників, що на неї впливають); системний, комплексний та узагальнення (при розробці пріоритетних напрямів формування фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері); графічний (для наочного відображення одержаних результатів).

Інформаційною базою дослідження слугували чинні нормативно-правові акти України, офіційні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства доходів і зборів України, Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, Українського фонду підтримки підприємництва, Національної асоціації кредитних спілок, Полтавської обласної державної адміністрації, Полтавського обласного фонду підтримки підприємництва, Асоціації кредитних спілок Полтавської області, банківських установ, а також монографії, наукові статті вітчизняних і зарубіжних вчених, інформація з мережі Інтернет, результати багаторічних особистих напрацювань та узагальнень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, при цьому:

вперше:

- розроблено науково-методичний підхід щодо оцінки механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері на платформі теорії фракталів і з урахуванням критерію когерентності, який ґрунтується на узгодженні перебігу декількох процесів у часі та просторі й використанні показників бюджетного фінансування, кредитної підтримки та інфраструктурного забезпечення, що дають змогу врахувати їх інваріантність і визначити прогалини у цьому механізмі в регіональному аспекті для завчасного їх усунення;

удосконалено:

- основні напрями структурування та диверсифікації механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері на основі

активізації й поглиблення інтеграційних і кооперативних процесів, за чіткого дотримання сукупності принципів та посилення стимулів і поширення місцевих ініціатив, що сприятиме усуненню системних фінансових перешкод для малого підприємництва в аграрній сфері;

- проєкцію розбудови інфраструктурної підтримки малого підприємництва в аграрній сфері на засадах кооперації й державно-приватного партнерства через формування інтегрованих фінансових кластерних систем, зокрема, гарантійних кооперативів і товариств взаємного гарантування, кредитування та страхування, що примножить фінансові можливості розвитку та модернізації малого підприємництва та суттєво знизить витратомісткість фінансової діяльності за рахунок спрощення процедур отримання кредитних і страхових продуктів представниками малого підприємництва в аграрній сфері;

- основні концептуальні підходи щодо державної фінансової підтримки розвитку малого підприємництва в аграрній сфері на підґрунті раціоналізації бюджетного фінансування й підвищення дієвості податкових важелів, через створення прогресивних пакетів послуг, які надаватимуться для суб'єктів цієї сфери Державним мікрофінансовим центром, що дозволить вивести її на принципово новий якісний рівень та забезпечить швидкий розвиток малого підприємництва агросфери;

набули подальшого розвитку:

- змістове наповнення категорії «фінансова політика сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері», як системи заходів, що здійснюється державою у процесі формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, ключовими складовими якої є бюджетна, податкова та кредитна політики, на основі нормативно-правового забезпечення та спрямована на досягнення більш гармонійного, якісного розвитку суб'єктів малого підприємництва в агросфері та нівелювання негативних чинників, що гальмують цей процес;

- система показників характеристики сучасного стану фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, яка включає сигнальні орієнтири й точки опори щодо ритмічності та тиску прояву різних її складових та збалансування фінансових інтересів держави, регіонів та суб'єктів малого підприємництва;

- обґрунтування доміант формування фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, які на відміну від існуючих ґрунтуються на евристичному підході з використанням інвайронментальних і соціальних завдань фінансової політики.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретико-методичні положення, що викладені в дисертаційній роботі, доведені до рівня методичних рекомендацій і використовуються у практичній діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України (довідка № 21-3/5978 від 12.11.2013 р.), Департаменту економічного розвитку Полтавської обласної державної адміністрації (довідка № 06.2-04/194 від 30.01.2014 р.), Головного управління Міндоходів у Полтавській області (довідка № 37/10/16-31-04-50 від 23.01.2014 р.), Асоціації кредитних спілок Полтавської області (довідка № 17-88/272 від 21.11.2013 р.), ПАТ «Дельта банк» (довідка № 12/02-048 від 18.08.2013 р.), ТОВ «АВК ПРЕС» (довідка № 10/09-13 від 10.09.2013 р.), а також у навчальному процесі ВНЗ

Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» при викладанні дисциплін «Фінанси», «Фінанси малого бізнесу», «Податкова система», «Податковий менеджмент», «Бюджетна система» та «Бюджетний менеджмент» (довідка № 45-12/12 від 24.02.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Науково-практичні розробки, висновки та рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, отримані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано лише ті результати, що одержані особисто здобувачем.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися і обговорювалися на науково-практичних всеукраїнських та міжнародних конференціях: IX Міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання» (м. Донецьк, 9-11 грудня 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу та аспірантів «Теория и практика инновационного развития кооперативного образования и науки» (м. Белгород, Росія, 14-16 квітня 2010 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки» (м. Сімферополь, 4-6 червня 2010 р.); VII Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Сучасний соціокультурний простір 2010» (м. Київ, 20-22 вересня 2010 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю молодих вчених та студентів «Розвиток економіки України в умовах глобалізації» (м. Харків, 18 березня 2011 р.); Міжвузівському круглому столі «Монетарна політика в сучасному глобальному середовищі» (м. Чернігів, 17 травня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансова безпека та економічне зростання: домогосподарство, підприємство, регіон, держава» (м. Полтава, 6-7 жовтня 2011 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Підприємницька діяльність в Україні: Проблеми розвитку та регулювання» (м. Київ, 27 червня 2013 р.); XXI Міжнародній заочній науково-практичній конференції «Научная дискуссия: вопросы экономики и управления» (м. Москва, Росія, 28 січня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми світової і національної економіки в умовах глобалізації» (м. Одеса, 21-22 лютого 2014 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 20 наукових праць загальним обсягом 6,6 друк. арк., із них автору особисто належить 6,31 друк. арк., у тому числі, 1 колективна монографія, 2 статті у виданнях іноземних держав, 7 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях, 6 з яких є одноосібними (1 стаття опублікована в журналі, що входить до міжнародної наукометричної бази Scopus, 1 стаття – в електронному науковому фаховому виданні) та 10 тез доповідей, 8 з яких є одноосібними.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 259 сторінок друкованого тексту. Основний зміст роботи викладено на 188 сторінках. Дисертація містить 31 таблицю на 33 сторінках, 57 рисунків на 48 сторінках, 33 додатки на 43 сторінках. Список використаних джерел налічує 260 найменувань і розміщений на 28 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, наведено інформацію про апробацію результатів, кількість публікацій, обсяг і структуру дисертаційної роботи.

У першому розділі – **«Теоретична платформа дослідження фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері»** – уточнено економічний зміст фінансової політики та розкрито особливості фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері; визначено механізм фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері та розроблено науково-методичний підхід щодо його оцінки.

У наукових колах точаться дискусії щодо тлумачення категорії «фінансова політика», що зумовлено рельєфністю її прояву та вказує на її багатогранність. Вчені не можуть дійти до єдиної думки й щодо складових елементів, механізму фінансової політики, мети та напрямів реалізації. Для більш точного тлумачення фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері нами детально вивчено класифікацію, складові фінансової політики та визначені її особливості.

Виявлено, що складовими фінансової політики є бюджетна, податкова, кредитна, страхова, інвестиційна, цінова, амортизаційна політики, а ефективне функціонування забезпечує нормативно-правове, інформаційне та інфраструктурне забезпечення.

Умотивовано, що фінансову політику сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері необхідно розглядати не тільки як фінансову підтримку. Це – комплексне поняття, яке націлене на здійснення державної фінансової підтримки, ефективного кредитного й страхового забезпечення, з метою досягнення більш гармонійного, якісного розвитку суб'єктів малого підприємництва в агросфері та нівелювання негативних чинників, що гальмують цей процес.

Розкрито особливості фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері: розпорошеність і різноманітність суб'єктів господарювання; низький рівень державної фінансової підтримки; нестабільність та нерівномірність системи оподаткування малого підприємництва в агросфері; обмеженість доступу до кредитних ресурсів (банківського кредитування); асиметричність інформаційного забезпечення; необхідність створення спеціалізованої інфраструктури підтримки; різний рівень матеріально-технічного забезпечення; різні природно-кліматичні умови; високий рівень бюрократичних перепон та адміністративного тиску; проблематичність фінансового, ресурсного й інвестиційного забезпечення новостворених малих підприємств агросфери.

Кампарентний аналіз засвідчив, що механізм фінансової політики є складним і водночас неоднозначним поняттям. До цього часу не існувало єдиної структури даного механізму, що не дає змоги повноцінно його дослідити. Саме тому нами удосконалено основні напрями структурування та диверсифікації механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, які крім традиційних складових включають специфічні принципи (рис. 1).

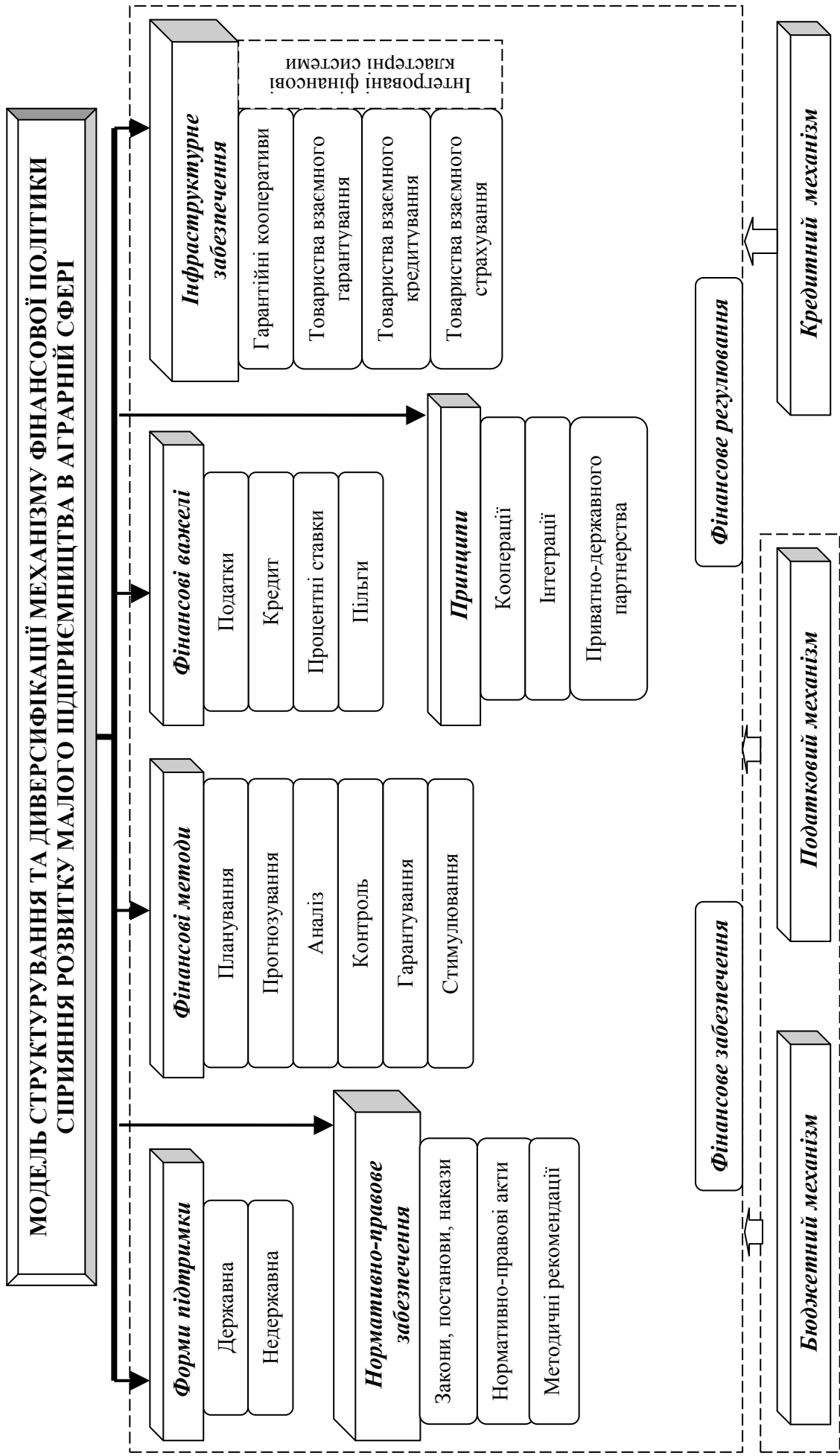

Рис. 1. Модель структурування та диверсифікації механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері

Така модель дозволяє сформувати гармонійну єдність усіх складових цього механізму та врахувати особливості аграрної сфери.

Встановлено, що запропоновані вченими методичні підходи щодо оцінки механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері не відповідають запитам сьогодення. Більшість із них зводяться до оцінки показників стану розвитку суб'єктів господарювання в аграрній сфері, їхніх фінансових результатів і показників державної підтримки, що переконує у їх фрагментарності та поверхневості.

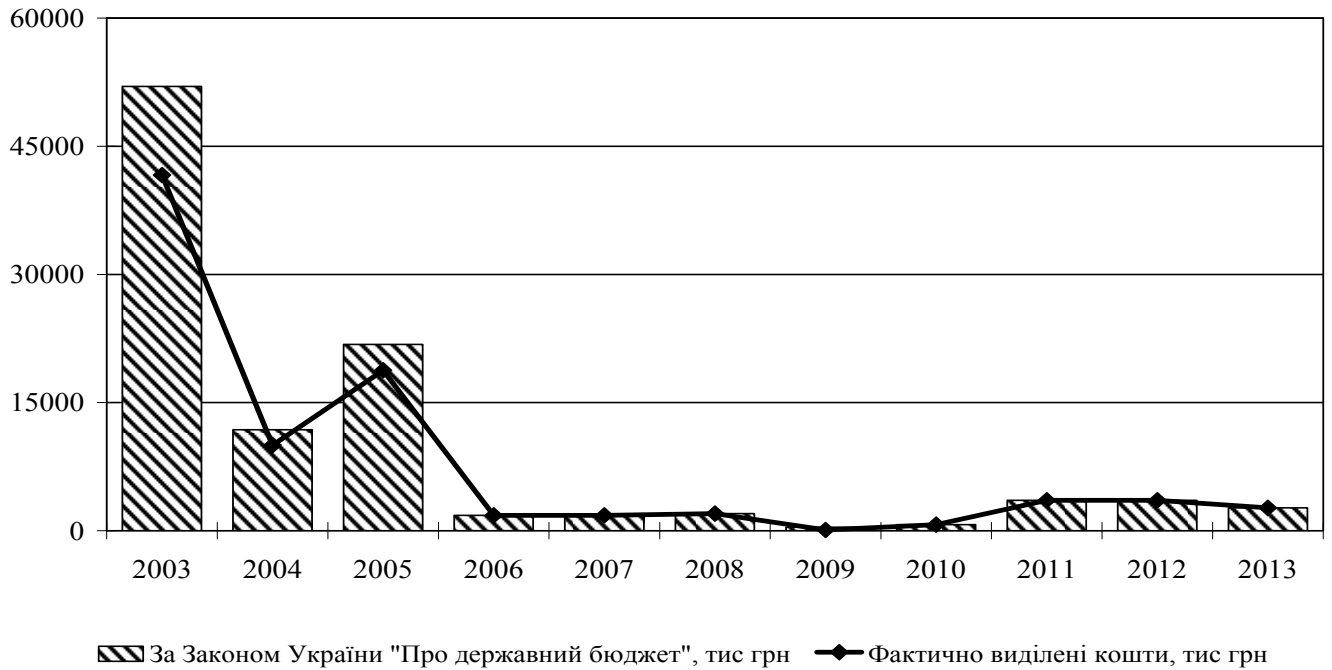
Розроблено науково-методичний підхід щодо оцінки механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері на платформі теорії фракталів і з урахуванням критерію когерентності, який ґрунтується на узгодженні перебігу декількох процесів у часі та просторі й використанні показників бюджетного фінансування, кредитної підтримки та інфраструктурного забезпечення. Запропонований підхід дає змогу врахувати їх інваріантність та визначити прогалини у цьому механізмі в регіональному аспекті для завчасного їх усунення. Першочергово проводиться групування вищезазначених показників за заданими критеріями, відповідно до яких будується матриця, та за бальною шкалою визначається рівень їх ефективності. Далі, за загальною кількістю балів розраховується інтегральний показник ефективності механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, за яким визначається рейтинг регіонів України.

У другому розділі – **«Діагностика фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері»** – виявлено сучасні тенденції фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, оцінено рівень державної фінансової підтримки, проведено діагностику кредитної політики та здійснено оцінку механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в агросфері.

Виявлено сучасні тенденції фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері: неврегульоване нормативно-правове забезпечення; низька ефективність державної фінансової підтримки; нестабільність бюджетного фінансування; недосконала система оподаткування, відсутність чіткої системи податкових преференцій; недоступність і висока вартість кредитних ресурсів; недосконалість обліку та звітності; нерівні умови щодо доступу до фінансових ресурсів і державних інвестицій та інші.

Так, з 2000 по 2010 р. не було прийнято жодних нормативно-правових актів щодо підтримки малого підприємництва, у тому числі в аграрній сфері, що є свідченням неефективної регуляторної складової фінансової політики.

З нашої позиції, надважливішою проблемою є звуження обсягів фінансування малого підприємництва в Україні – у 2013 р. порівняно з 2003-м у 30 разів зменшилися обсяги фінансування Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні (рис. 2).

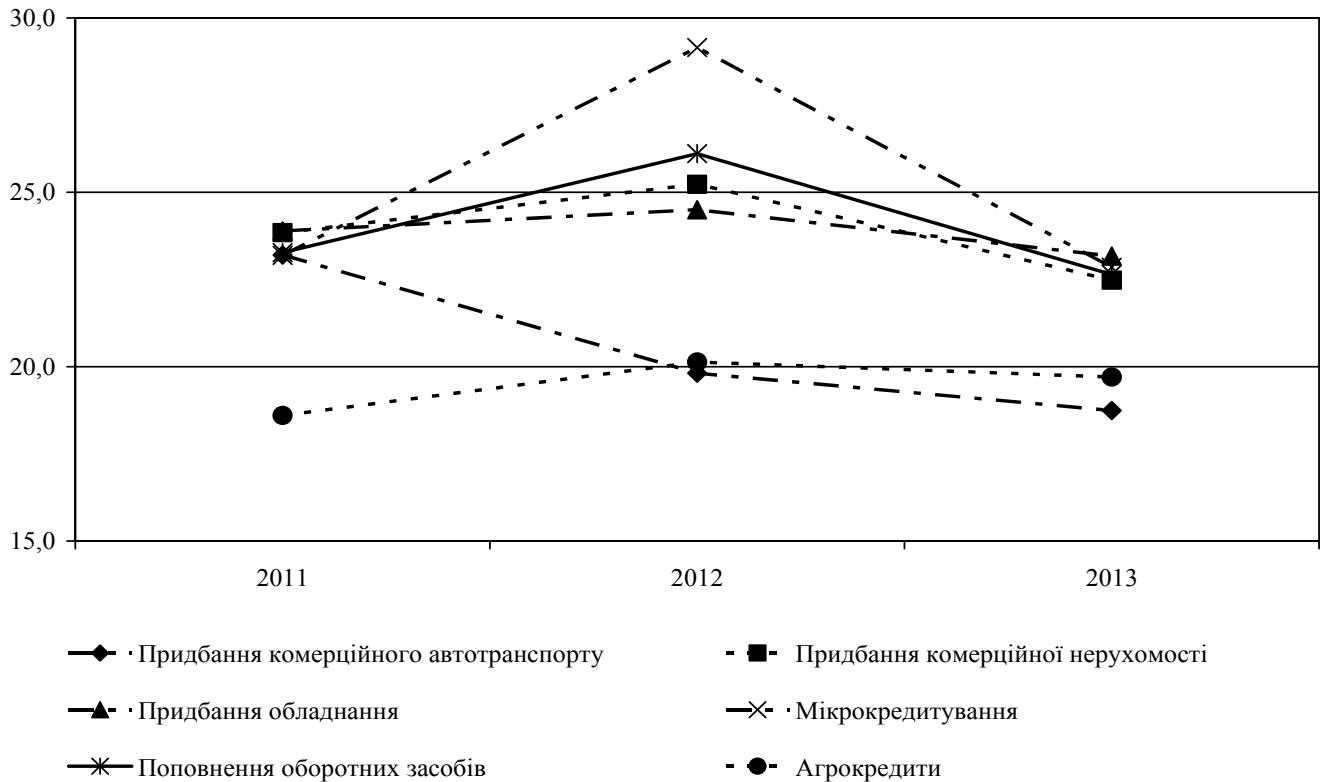

Рис. 2. Фінансування Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні за 2003–2013 роки

Реформування спрощеної системи оподаткування не привело до зниження податкового тягаря на суб'єктів агросфери, а навпаки – до його «обтяження». До 2011 р. податкове навантаження на платників єдиного податку-фізичних осіб становило від 20 до 200 грн.

Відповідно до Податкового кодексу України, починаючи з січня 2011 р. фізична особа-платник єдиного податку мінімально мав сплатити від 335,13 до 412,53 грн податкових платежів, в грудні – від 356,99 до 434,39 грн. Максимальна сума податкового навантаження на 1 грудня – 14381 грн. Зі змінами, що вступили в силу з січня 2012 р., фізичні особи-підприємці (II групи), при мінімальній ставці єдиного податку 2 % в січні 2012 р. сплачували 393,80 грн, що на 58,70 грн більше, ніж у 2011 р., при максимальній ставці 20 % – 586,90 грн, що на 174,40 грн більше, ніж у 2011 р. Максимальна сума податкового навантаження з січня 2012 р. становила 17289 грн, а з грудня – 18615 грн.

Не менш вагомою перешкодою для розвитку малого підприємництва в аграрній сфері є недоступність кредитування банківськими установами, які крім бюрократичних перепон, встановлюють високі процентні ставки за кредитами (рис. 3). Середньозважена процентна ставка за агрокредитами на кінець 2013 р. становила 19,7 %, тоді як для агрохолдингів – 11-12 %. Середньозважені процентні ставки, видана за мікрокредитами, сягають 22,85 %.

Рис. 3. Порівняльна характеристика процентних ставок за наданими кредитами для малих підприємств аграрної сфери

Визначено вплив фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері безпосередньо на суб'єктів господарювання за 2010–2013рр., про що свідчить наступне:

- незважаючи на загальне збільшення кількості малих підприємств в Україні (на 16 568 од., або на 4,6 %), кількість малих підприємств в агросфері знизилася на 208 од., або 0,4 %;

- на фоні загального скорочення чисельність зайнятих на малих підприємствах України (на 153,9 тис. осіб, або 7,1 %), чисельність зайнятих на малих підприємствах агросфери зросла на 19 тис. осіб, або на 8,6 %.

- позитивна тенденція прослідковується за показниками реалізованої продукції малими підприємствами України за 2010–2013 рр. (зростання на 102004,9 млн грн, або 17,9 %), в аграрній сфері – на 26272,2 млн грн. Проте в 2013 р. порівняно з 2012-м обсяг реалізованої продукції малими підприємствами агросфери зменшився на 212,9 млн грн, або на 0,4 %;

- зростання кількості збиткових малих підприємств в Україні в 2013 р. порівняно з 2010-м на 17,9 % (загальний збиток становив 9239,3 млн грн). Малі підприємства агросфери протягом досліджуваного періоду отримали позитивний результат фінансової діяльності (у 2013 р. – 4562,5 млн грн), проте слід зазначити тенденцію до зменшення фінансового результату порівнянно з 2011 та 2012 рр. (на 2991,2 і 3312,3 млн грн відповідно).

Для більш повної характеристики сучасного стану фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері розроблено систему показників, яка включає сигнальні орієнтири й точки опори щодо ритмічності й тиску

прояву різних її складових і збалансування фінансових інтересів держави, регіонів і суб'єктів малого підприємництва, та проведено кореляційно-регресійний аналіз залежності валових доходів малих підприємств в агросфері від показників, що характеризують фінансову політику сприяння розвитку малого підприємництва.

За результатами аналізу виявлено сильний зв'язок між результативним показником і показниками бюджетного фінансування та банківського кредитування й помітний – з показником рівня оподаткування. Коефіцієнт множинної регресії в трьохфакторній моделі $R = 0,999$ вказує на те, що якість моделі є дуже високою, а зв'язок між результативним показником і факторними показниками є щільним. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,998$ засвідчує, що валові доходи малих підприємств в агросфері на 99 % залежать від обраних показників.

Оцінку механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері проведено на основі розробленого автором науково-методичного підходу на платформі теорії фракталів і з урахуванням критерію когерентності, який ґрунтується на узгодженні перебігу декількох процесів у часі та просторі й використанні показників бюджетного фінансування, кредитної підтримки та інфраструктурного забезпечення. З використанням цього науково-методичного підходу було розраховано інтегральний показник ефективності механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері та визначено рейтинг регіонів України (табл. 1).

Таблиця 1

Інтегральний показник ефективності механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері за 2007-2012 роки

Рейтинг	Регіон	Показники оцінки			
		бюджетне фінансування	кредитна підтримка	інфраструктурне забезпечення	інтегральний
Високий рівень	Харківська	3,5	4	4	11,5
	Донецька	2,75	4	4	10,75
	Дніпропетровська	2,5	4	4	10,5
	Полтавська	3,75	2,75	4	10,5
	м. Київ	2,5	4	4	10,5
	Запорізька	3,5	4	2,75	10,25
	Луганська	2,75	3,5	4	10,25
	Львівська	2,5	4	3,75	10,25
	Миколаївська	3,5	2,75	4	10,25
Середній рівень	Одеська	2,5	4	3,75	10,25
	Вінницька	3,5	2,75	2,75	9
	Київська	1,5	4	2,75	8,25
	АР Крим	2,5	2,75	2,75	8
	Івано-Франківська	3,75	2,75	1,5	8
	Сумська	2,5	4	1,5	8
	Херсонська	2,5	4	1,5	8
	Житомирська	2,5	1,5	3,75	7,75
	Кіровоградська	2,5	3,5	1,5	7,5
Низький рівень	Хмельницька	1,5	4	1,5	7
	Волинська	3,5	1,5	1,5	6,5
	Черкаська	3,5	1,5	1,5	6,5
	Рівненська	2,75	1,75	1,25	5,75
	Тернопільська	2,75	2,75	0	5,5
	Чернівецька	2,75	2,75	0	5,5
	Чернігівська	2,75	2,75	0	5,5
	Закарпатська	2,75	0,5	1,75	5
м. Севастополь	1,5	2,5	0	4	

За результатами розрахованого інтегрального показника встановлено, що 10 регіонів мають високий показник ефективності механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, а найвищий він у Харківської області з кількістю балів 11,25. Полтавська область посіла 3-ю позицію в рейтингу (поділяючи місце з Дніпропетровською областю та м. Київ); 9 регіонів мають середній показник; 8 регіонів – низький. Останнє місце в рейтингу з найменшою кількістю балів 4 займає м. Севастополь.

У третьому розділі – **«Пріоритетні напрями формування фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері»** – визначено доміанти формування фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері; вдосконалено інфраструктуру підтримки; обґрунтовано основні концептуальні підходи щодо державної фінансової підтримки.

Домінантами формування фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері є ефективні механізми бюджетного фінансування, сприятлива система кредитування, страхування, оподаткування та звітності, якісна інфраструктура ведення бізнесу (рис. 4). Їхнє завдання полягає в побудові ефективної системи сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері на державному, регіональному та місцевому рівнях.

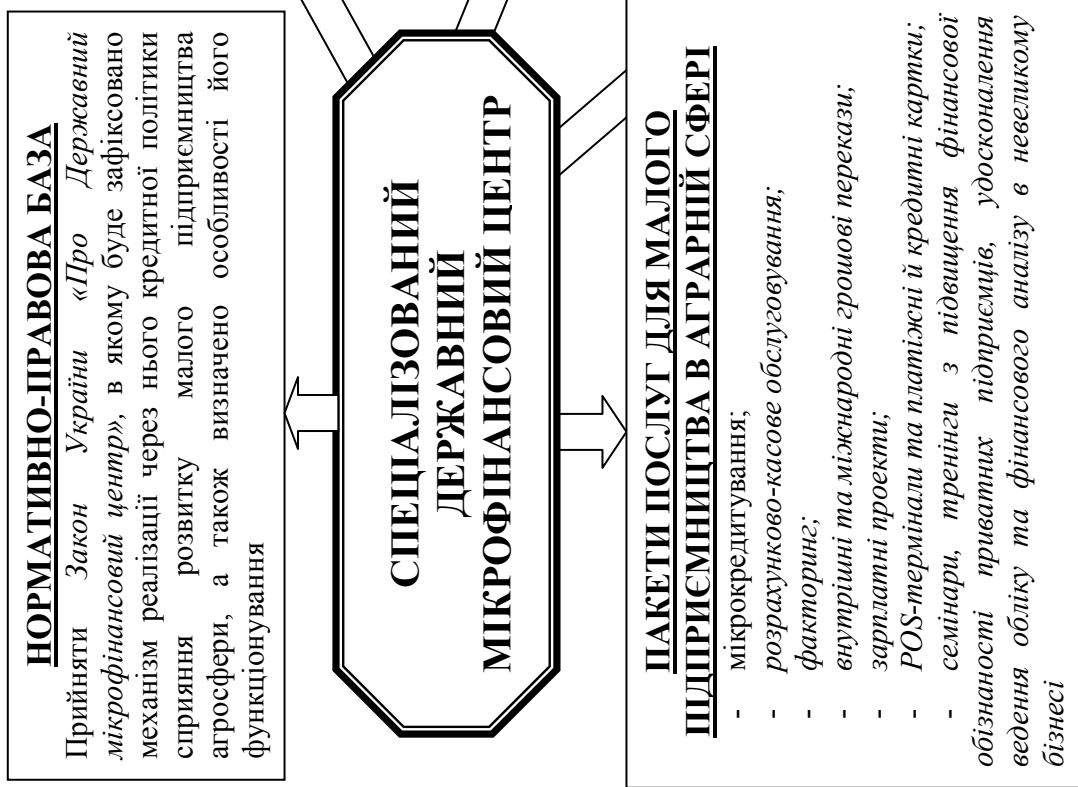
Рис. 4. Домінанти формування фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері

Надання гарантій спеціальними фінансовими установами у забезпеченні кредитів, набуває дедалі більшої ваги власне для суб'єктів малого підприємництва в аграрній сфері. Саме тому обґрунтовано необхідність створення інтегрованих фінансових кластерних систем, зокрема, гарантійних кооперативів і товариств взаємного гарантування, кредитування й страхування. Діяльність таких установ сприятиме розвитку підприємництва, полегшить доступ до кредитів, дозволить отримувати їх на більш тривалий період часу, забезпечить доступ до адаптованих гарантій та ін. (рис. 5).

Рис. 5. Основні переваги гарантійних кооперативів і товариств взаємного гарантування, кредитування та страхування

Встановлено, що мале підприємництво в аграрній сфері є досить ризиковим, тому банківські установи з обережністю ставляться до їх кредитування (встановлюють високі процентні ставки, надають кредити на короткий термін, вимагають високе забезпечення по кредиту). З метою гармонізації даної ситуації обґрунтовано концептуальні підходи щодо державної фінансової підтримки розвитку малого підприємництва в аграрній сфері в частині створення Державного мікрофінансового центру, який крім традиційних послуг із мікrokредитування суб'єктів господарювання міг би запропонувати своїм клієнтам широкий спектр інших банківських послуг, таких як: розрахунково-касове обслуговування, факторинг, внутрішні та міжнародні грошові перекази, зарплатні проекти, POS-термінали, платіжні й кредитні картки та ін. (рис. 6). Це дозволить створити комфортні умови обслуговування для суб'єктів малого підприємництва в аграрній сфері, а для фінансово-кредитної установи – відслідковувати реальні обсяги діяльності суб'єктів господарювання й об'єктивно оцінювати ризики при кредитуванні.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА
 Прийняти Закон України «Про Державний мікрофінансовий центр», в якому буде зафіксовано механізм реалізації через нього кредитної політики сприяння розвитку малого підприємництва агросфери, а також визначено особливості його функціонування

**СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ
 ДЕРЖАВНИЙ
 МІКРОФІНАНСОВИЙ ЦЕНТР**

ПАКЕТИ ПОСЛУГ ДЛЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ

- мікрокредитування;
- розрахунково-касове обслуговування;
- факторинг;
- внутрішні та міжнародні грошові перекази;
- зарплатні проекти;
- POS-термінали та платіжні й кредитні картки;
- семінари, тренінги з підвищення фінансової обізнаності приватних підприємців, удосконалення ведення обліку та фінансового аналізу в невеликому бізнесі

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

- кошти Державного бюджету України;
- кошти, що залучаються державою до спеціального фонду Державного бюджету України від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних програм (проектів);
- кошти, перерозподілені із спеціальних та дотичних до малого підприємництва державних програм (фінансування Фонду підтримки підприємництва, Фонду підтримки фермерства, Фонду підтримки малого інноваційного бізнесу)

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЦЕНТРОМ

До складу наглядової ради Державного мікрофінансового центру, окрім офіційних членів (призначені ВРУ, Президентом України і КМУ – по 5 осіб терміном на 5 років) доцільно ввести представників національних об'єднань малого підприємництва та міжнародних фінансових організацій, що будуть інвесторами центру (можливо із правом дорадчого голосу).

- Органи контролю (ревізійна комісія)

МЕХАНІЗМИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ

Пільгові кредити будуть надаватися Центром лише клієнтам, що активно користуються послугами ведення рахунків і розрахунково-касового обслуговування саме мікрофінансового центру протягом певного періоду часу

Рис. 6. Концептуальні підходи до створення спеціалізованого державного мікрофінансового центру

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретико-методичні засади та розроблено практичні рекомендації щодо фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері. Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати наступні висновки, які відображають вирішення завдань дисертаційної роботи відповідно до поставленої мети, а саме:

1. На підґрунті узагальнення теоретичної платформи набуло подальшого розвитку змістове наповнення категорії «фінансова політика сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері». До сьогодні не існувало визначення, яке повною мірою охоплювало всі складові, мету та завдання фінансової політики, а трактувало їх лише частково. Авторське бачення дало змогу чітко сформулювати концепцію даної категорії: фінансова політика сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері – це система, тобто комплекс взаємопов'язаних елементів; розкрити її основні складові (бюджетну, податкову та кредитну політики); визначити мету (спрямована на досягнення більш гармонійного, якісного розвитку суб'єктів малого підприємництва в агросфері та нівелювання негативних чинників, що гальмують цей процес), що якісно відрізняє це визначення від інших.

2. Визначено, що механізм фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері має в точності відповідати завданням її фінансової політики та забезпечувати злагоджене функціонування всіх його елементів. Проте в умовах сьогодення не вибудовано чіткої структури складових елементів цього механізму, що не дає змоги комплексно його охарактеризувати. Саме тому побудовано модель структурування та диверсифікації механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, яка узагальнено розкриває складові елементи механізму та ґрунтується на чіткому дотриманні специфічних принципів його побудови.

3. Встановлено недостатність науково-методичних підходів щодо оцінки механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері. Підходи, що висвітлені в наукових публікаціях, відображають лише мізерну частину показників і не дають можливості об'єктивно оцінити цей механізм. Автором розроблено науково-методичний підхід щодо оцінки механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, який враховує взаємозалежність і взаємовплив показників бюджетного фінансування, кредитної підтримки та інфраструктурного забезпечення. Цей науково-методичний підхід дає змогу визначити прогалини у даному механізмі в регіональному аспекті для завчасного їх усунення.

Розрахований інтегральний показник ефективності механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері дав можливість побудувати рейтинг регіонів України за ефективністю реалізації цього механізму та конкретизувати прогалини окремих регіонів у заходах бюджетного фінансування, кредитної підтримки та інфраструктурного забезпечення. Як результат, – 30 % регіонів мають високий показник бюджетного фінансування, 59 % – середній показник, 11 % – низький; 48,1 % регіонів мають високий показник кредитної підтримки, 33,4 % – середній показник; 18,5 % – низький; 37 % регіонів мають

високий показник інфраструктурного забезпечення, 14,9 % – середній показник, 48,1 % – низький.

4. Виявлено негативну динаміку сучасних тенденцій розвитку фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері: неврегульоване нормативно-правове забезпечення; скорочення державної фінансової підтримки; недосконала система оподаткування; недоступність банківського кредитування та ін. Для більш повної характеристики сучасного стану фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері розроблено систему показників, яка включає сигнальні орієнтири й точки опори щодо ритмічності й тиску прояву різних її складових та збалансування фінансових інтересів держави, регіонів та суб'єктів малого підприємництва, проведено кореляційно-регресійний аналіз залежності валових доходів малих підприємств в агросфері від показників, що характеризують фінансову політику сприяння розвитку малого підприємництва. Жодна з основних складових фінансової політики не працює ефективно. Так у 2003 р. на державне фінансування програм підтримки розвитку малого підприємництва виділялося 52000 тис грн, а вже у 2013-му – 2672,8 тис грн.

Незважаючи на зниження фінансування, надходження від суб'єктів малого підприємництва в аграрній сфері щороку зростають (у 2013 р. в порівняно з 2008 р. – в 2,5 рази). Станом на кінець 2013 р. питома вага податкових надходжень до місцевих бюджетів становила 85,2 %, що на 1,6 п.п. більше, ніж у 2012 р. та на 4,0 п.п., ніж у 2008 р. Частка єдиного податку в складі місцевих бюджетів протягом 2012–2013 рр. мала тенденцію до зростання – 4,8 та 6,3 % відповідно, що було викликано, змінами у Податковому кодексі України.

Кредитну політику сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері характеризують наступні показники: обсяги кредитування суб'єктів малого підприємництва агросфери протягом 2011–2013 рр. зросли на 5,6 %; найбільшу питому вагу займали кредити, надані у гривнях – понад 64 %; за терміном кредитування найбільшу частку становлять короткострокові кредити, до 1 року – до 50 %; за напрямками фінансування переважають кредити на фінансування поточної діяльності – більше 83 %. Альтернативним джерелом кредитування малого підприємництва в аграрній сфері є кредитні спілки, які останнім часом досить активно кредитують даних суб'єктів господарювання. Так, у 2012 р. суб'єктам малого підприємництва в аграрній сфері надано кредитів загальною сумою 1004,8 млн грн, що на 748,0 млн грн більше, ніж у 2011 р.

5. Означено доміанти формування фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, що дозволяють більш чітко сформулювати напрями фінансової політики, які потребують удосконалення, та розробити підходи до їх вирішення. Для малого підприємництва в аграрній сфері цими доміантами є: ефективні механізми бюджетного фінансування, сприятлива система кредитування, страхування, оподаткування та звітності і якісна фінансова інфраструктура ведення бізнесу. Удосконалення кожної складової призведе до усунення гальмівних чинників, що впливають на розвиток малого підприємництва, або дозволить їх мінімізувати.

6. Проблема кредитування фінансово-кредитними установами, з якою стикаються суб'єкти малого підприємництва в аграрній сфері, дедалі загострюється, адже ці суб'єкти є найбільш ризиковою сферою діяльності. Умови, на яких

здійснюється їх кредитування, є надвисокими, особливо це стосується застави та гарантій. Аргументовано пропозиції щодо створення гарантійних кооперативів і товариств взаємного гарантування, кредитування та страхування. Розгортання діяльності таких установ забезпечить позитивні зрушення не лише для суб'єктів малого підприємництва в аграрній сфері, а й для державних органів та, безпосередньо, для фінансово-кредитних установ, що надають дані послуги.

7. Обґрунтовано концептуальні підходи до створення Державного мікрофінансового центру, який крім традиційних послуг із мікрокредитування бізнесу, пропонуватиме своїм клієнтам широкий спектр інших банківських послуг, таких як: розрахунково-касове обслуговування, факторинг, внутрішні та міжнародні грошові перекази, зарплатні проекти, POS-термінали, платіжні й кредитні картки, семінари та тренінги. Це приведе до підвищення фінансової обізнаності приватних підприємців і удосконалення ведення обліку та фінансового аналізу в їх невеликому бізнесі, а Центру дасть змогу розширити коло клієнтів і спектр послуг, здатність мінімізувати сукупні ризики при кредитуванні суб'єктів малого підприємництва в аграрній сфері.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Яремченко Л. М. Фінансово-кредитна підтримка малого підприємництва: регіональний аспект / О. В. Чернявська, **Л. М. Яремченко** // Стратегічний розвиток підприємств регіону: проблеми та перспективи: Колективна монографія / за заг. ред. к.е.н. В. В. Карцевої. – Полтава: ПУЕТ – 2011. – С. 64–78 (*10,7 друк. арк., особистий внесок автора – визначено вплив факторів на фінансово-кредитку підтримку малого підприємництва, досліджено обсяги кредитування та види кредитних ліній для суб'єктів малого підприємництва, 0,45 друк. арк.*).

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Дьорова Л. М. Розвиток малого підприємництва в Україні та Полтавській області / Л. М. Дьорова // Науковий вісник ПУСКУ. – 2009. – №3(34). – С. 70–78. (*0,49 друк. арк.*).

3. Дьорова Л. М. Економічна сутність фінансового механізму малого підприємництва / Л. М. Дьорова // Економіка і держава. – 2010. – №3. – С. 60–62. (*0,40 друк. арк.*).

4. Дьорова Л. М. Інституціональний механізм фінансування малого підприємництва: досвід зарубіжних країн / О. В. Чернявська, В. М. Василенко, Л. М. Дьорова // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Вип. 263: В 9 т. – Т. 1. – Дніпропетровськ: ДНУ 2010. – С. 228–235. (*0,48 друк. арк., особистий внесок автора – досліджено зарубіжний досвід державної підтримки малого підприємництва у розрізі інституцій, 0,40 друк. арк.*).

5. Яремченко Л. М. Удосконалення інфраструктури підтримки малого підприємництва для ефективного функціонування механізму фінансово-кредитного забезпечення / Л. М. Яремченко // Інвестиції: практика і досвід. – 2013. – № 4. – С. 53–59. (*0,62 друк. арк.*).

6. Яремченко Л. М. Використання світового досвіду для створення вітчизняних кредитно-гарантійних установ / Л. М. Яремченко // *Інвестиції: практика і досвід.* – 2013. – № 5. – С. 70–74. (0,51 друк. арк.).

7. Яремченко Л. Н. Экономическая сущность и задачи финансовой политики развития малого предпринимательства / Л. Н. Яремченко // **Экономика и предпринимательство.** – 2013. – №12. – Ч.1. – С. 860–863. (0,48 друк. арк.).

8. Яремченко Л. Н. Совершенствование упрощенной системы налогообложения как приоритетного направления финансовой политики Украины / Л. Н. Яремченко // **Российское предпринимательство.** – 2014. – №1. – Ч.2. – С. 59–68. (0,49 друк. арк.).

9. Яремченко Л. М. Концептуальні підходи до створення спеціалізованого державного мікрофінансового банку / Л. М. Яремченко // **Актуальні проблеми економіки.** – 2014. – №2. – С. 387–394. (включена до міжнародних наукометричних баз) (0,66 друк. арк.).

10. Яремченко Л. М. Оцінка механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері України [Електронний ресурс] / Л.М. Яремченко // *Ефективна економіка.* – 2014. – № 7. **Режим доступу:** <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3194> (0,38 друк. арк.).

Матеріали науково-практичних конференцій:

11. Дьорова Л. М. Стан та проблеми розвитку малого підприємництва на регіональному рівні / Л. М. Дьорова, В. П. Косаріна // «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання»: зб. матер. ІХ міжнар. наук. конф. студентів та молодих вчених (Донецьк, 9–11 груд. 2008 р.) – Донецьк: ДНУ. – 2008. – Ч. 5. – С. 25–28. (0,25 друк. арк., особистий внесок автора – проаналізовано основні показники розвитку малого підприємництва в регіонах України, 0,20 друк. арк.).

12. Дёрова Л. Н. Проблемы государственной поддержки малого предпринимательства в Украине / Л. Н. Дёрова // «Теория и практика инновационного развития кооперативного образования и науки»: сб. матер. Междунар. научно-практ. конф. профессорско-преподавательского состава и аспирантов (Белгород, 14–16 апр. 2010 г.). – Белгород: БУПК. – 2010. – С. 79–80. (0,07 друк. арк.).

13. Дьорова Л. М. Регіональні важелі розвитку малого підприємництва України / О. В. Чернявська, Л. М. Дьорова // «Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки»: зб. матер. ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (Сімферополь, 4–6 черв. 2010 р.). – Сімферополь: ВітПроПринт, 2010. – С. 278-281. (0,15 друк. арк., особистий внесок автора – досліджено види та обсяги державної фінансової підтримки малого підприємництва в Україні, 0,13 друк. арк.).

14. Яремченко Л. М. Інфраструктура підтримки малого підприємництва в Україні / Л. М. Яремченко // «Сучасний соціокультурний простір 2010»: зб. матер. VII Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 20–22 верес. 2010 р.). – К. – 2010. – С. 87–88. (0,09 друк. арк.).

15. Яремченко Л. М. Особливості кредитної підтримки малого підприємництва банками України / Л. М. Яремченко // «Розвиток економіки України

в умовах глобалізації»: зб. наук. робіт Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю молодих вчених та студент «Управління розвитком» (Харків, 18 бер. 2011 р.). – Х.: ХНЕУ. – 2011. – №5 (102). – С. 105–106. (0,20 друк. арк.).

16. Яремченко Л. М. Державна підтримка малого підприємництва: фінансовий аспект / Л. М. Яремченко // «Монетарна політика в сучасному глобальному середовищі»: Зб. матер. міжвузівського круглого столу (Чернігів, 17 трав. 2011 р.). – Чернігів. – 2011. – С. 57-58. (0,12 друк. арк.).

17. Яремченко Л. М. Реформування спрощеної системи оподаткування – запорука фінансової безпеки малих підприємств / Л. М. Яремченко // «Фінансова безпека та економічне зростання: домогосподарство, підприємство, регіон, держава»: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 6–7 жовт. 2011 р.). – Полтава: ПУЕТ. – 2011. – С. 386–388. (0,18 друк. арк.).

18. Яремченко Л. М. Спеціалізований державний мікрофінансовий банк – альтернативне джерело кредитування малого підприємництва в Україні / Л. М. Яремченко // «Підприємницька діяльність в Україні: Проблеми розвитку та регулювання»: зб. матер. VII Міжнар. наук.-практ. конфер. (Київ, 27 черв. 2013 р.). К.: КНЕУ. – 2013. – С. 213–215. (0,09 друк. арк.).

19. Яремченко Л. Н. Механізм фінансової політики содействия розвитку малого підприємництва в Україні / Л. Н. Яремченко // «Научная дискуссия: вопросы экономики и управления»: сб. статей по матер. XXI междунар. заоч. научно-практ. конф. (Москва, 28 янв. 2014 г.) — М.: Изд. «Международный центр науки и образования». – 2014. – № 1 (22). – С. 192–197. (0,22 друк. арк.).

20. Яремченко Л. М. Розвиток податкової політики сприяння розвитку малого підприємництва в Україні / Л. М. Яремченко // «Актуальні проблеми світової і національної економіки в умовах глобалізації»: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 21–22 лют. 2014 р.). – Одеса. - 2014. – С. 116–119. (0,13 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Яремченко Л.М. Фінансова політика сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», Київ, 2014.

У дисертаційній роботі розроблено теоретико-методичні аспекти формування фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері. Уточнено сутність категорії «фінансова політика сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері» та визначені її особливості. Розроблено науково-методичний підхід щодо оцінки механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері, який враховує взаємозалежність і взаємовплив показників бюджетного фінансування, кредитної підтримки та інфраструктурного забезпечення. Цей науково-методичний підхід дає змогу визначити прогалини у даному механізмі в регіональному аспекті для завчасного їх усунення.

Виявлено сучасні тенденції фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері та проведено діагностику рівня державної

фінансової підтримки та кредитної політики. Здійснено оцінку механізму фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері на основі запропонованого автором науково-методичного підходу.

Означено доміанти формування фінансової політики сприяння розвитку малого підприємництва в аграрній сфері. Удосконалено проєкцію розбудови інфраструктурної підтримки малого підприємництва в агросфері. Обґрунтовано основні концептуальні підходи щодо державної фінансової підтримки розвитку малого підприємництва в агросфері.

Ключові слова: фінансова політика, бюджетна політика, податкова політика, кредитна політика, аграрна сфера, доміанти фінансової політики.

АННОТАЦІЯ

Яремченко Л.Н. Финансовая политика содействия развитию малого предпринимательства в аграрной сфере. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Национальный научный центр «Институт аграрной экономики», Киев, 2014.

В диссертационной работе разработаны теоретико-методические аспекты формирования финансовой политики содействия развитию малого предпринимательства в аграрной сфере. Проанализированы существующие определения категории «финансовая политика содействия развитию малого предпринимательства в аграрной сфере» и уточнена её сущность, раскрывая основные составляющие (бюджетную, налоговую и кредитную политики) и определена цель.

Построена модель структуризации и диверсификации механизма финансовой политики содействия развитию малого предпринимательства в аграрной сфере, которая обобщенно раскрывает составные элементы механизма и основывается на четком соблюдении специфических принципов его построения.

Установлено, что научно-методические подходы, имевшие место в исследованиях ученых, отражают лишь очень малую часть показателей, для оценки механизма финансовой политики содействия развитию малого предпринимательства в аграрной сфере. Автором разработан научно-методический подход к оценке данного механизма, учитывающий взаимозависимость и взаимовлияние показателей бюджетного финансирования, кредитной поддержки и инфраструктурного обеспечения. Этот подход дает возможность определить пробелы в данном механизме в региональном аспекте для своевременного их устранения.

Выявлено, что современные тенденции развития финансовой политики содействия развитию малого предпринимательства в аграрной сфере имеют отрицательную динамику: неурегулированность нормативно-правового обеспечения; сокращение государственной финансовой поддержки; несовершенная система налогообложения; недоступность банковского кредитования и другие. Ни одна из основных составляющих финансовой политики не работают эффективно. Так в 2003 г. на государственное финансирование программ поддержки развития малого предпринимательства выделялось 52000 тыс грн, а уже в 2013 г - 2672,8 тыс грн.

Несмотря на снижение финансирования, поступления от субъектов малого предпринимательства в аграрной сфере ежегодно растут (в 2013 г. в сравнении с 2008 г. – в 2,5 раза). На конец 2013 г. удельный вес налоговых поступлений в местные бюджеты составлял 85,2 %, что на 1,6 п.п. больше, чем в 2012 г. и на 4,0 п.п., чем в 2008 г. Доля единого налога в составе местных бюджетов в течение 2012–2013 годов имела тенденцию к росту – 4,8 и 6,3 % соответственно, что было вызвано изменениями в Налоговом кодексе Украины.

Для более полной характеристики современных тенденции развития финансовой политики содействия развитию малого предпринимательства в аграрной сфере автором была разработана система показателей, которая включает сигнальные ориентиры и точки опоры относительно ритмичности и давления проявлению различных ее составляющих и сбалансирования финансовых интересов государства, регионов и субъектов малого предпринимательства.

Кредитную политику содействия развитию малого предпринимательства в аграрной сфере характеризуют следующие показатели: объёмы кредитования субъектов малого предпринимательства агросферы на протяжении 2011–2013 гг. выросли на 5,6 %; наибольший удельный вес занимают кредиты, предоставленные в гривнах – более 64 %; по сроку кредитования – наибольшую долю составляют краткосрочные кредиты, до 1 года – до 50 %; по направлениям финансирования преобладают кредиты на финансирование текущей деятельности – более 83 %. Альтернативным источником кредитования малого предпринимательства в аграрной сфере являются кредитные союзы, которые в последнее время достаточно активно кредитуют данных субъектов хозяйствования. Так, в 2012 г. предоставлено кредитов общей суммой 1004,8 млн грн, что на 748,0 млн грн больше, чем в 2011 г.

Определены доминанты формирования финансовой политики содействия развитию малого предпринимательства в аграрной сфере: эффективные механизмы бюджетного финансирования, благоприятная система кредитования, страхования, налогообложения и отчетности и качественная инфраструктура ведения бизнеса. Совершенствование каждой из составляющих приведет к ликвидации тормозящих факторов, влияющих на развитие малого предпринимательства или позволит их минимизировать.

Субъекты малого предпринимательства в аграрной сфере являются наиболее рисковыми для финансово-кредитных учреждений. Условия, на которых осуществляется их кредитование, сверхвысокие, особенно это касается залога и гарантий. Поэтому автором аргументированы предложения по созданию гарантийных кооперативов и обществ взаимного гарантирования, кредитования и страхования. Развертывание деятельности такими учреждениями приведет к положительным сдвигам не только для субъектов малого предпринимательства в аграрной сфере, но и для государственных органов и, непосредственно, для финансово-кредитных учреждений, предоставляющих данные услуги.

Обоснованы концептуальные подходы к созданию Государственного микрофинансового центра, который помимо традиционных услуг по микрокредитованию бизнеса, мог бы предложить своим клиентам широкий спектр других банковских услуг, таких как: расчетно-кассовое обслуживание, факторинг, внутренние и международные денежные переводы, зарплатные проекты, POS-

терминалы, платежные и кредитные карты, семинары и тренинги. Это приведет к повышению финансовой осведомленности частных предпринимателей и совершенствованию ведения учета и финансового анализа в их небольшом бизнесе, а Центру позволит расширить круг клиентов и способность просчитать все риски при кредитовании этих субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: финансовая политика, бюджетная политика, налоговая политика, кредитная политика, аграрная сфера, доминанты финансовой политики.

ANNOTATION

Yaremchenko L.M. Financial policy of assistance to development of small business in agriculture. – Manuscript.

The thesis to obtain a scientific degree of the Candidate of Economic Sciences on specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – 'Institute of Agrarian Economics', National Scientific Centre, Kyiv, 2014.

The thesis deals with the theoretical and methodical aspects of financial policy of promoting the development of small entrepreneurship in the agricultural sector. A refined interpretation of the category «financial policy to support the development of small entrepreneurship in the agricultural sector» and defined its features. Developed scientific-methodical approach to the evaluation of the financial mechanism policies promoting the development of small entrepreneurship in the agricultural sector, which takes into account the interdependence and mutual influence of indicators of budget financing, credit support and infrastructure support. This methodological approach provides an opportunity to identify gaps in this mechanism in the regional aspect for their timely elimination.

The modern trends in the financial policy promoting the development of small entrepreneurship in the agricultural sector and the diagnosis of the level of state financial support and credit policy. Estimation of the mechanism of financial policy promoting the development of small entrepreneurship in the agricultural sector on the basis of the proposed methodological approaches.

Defined dominant financial policy of promoting the development of small entrepreneurship in the agricultural sector. Improved projection of development of infrastructure of support of small business in the farming sector on the principles of cooperation and public-private partnership through the creation of a guarantee cooperative and mutual insurance, credit and insurance. Justifies the main conceptual approaches regarding state financial support of small entrepreneurship development in agriculture-based rationalization of budgetary financing and improving the effectiveness of tax levers through the creation of a special State of the microfinance centre for small business in agriculture.

Keywords: fiscal policy, budget policy, tax policy, credit policy, agriculture, dominant financial policy.

Підп. до друку 28.08.2014. Формат $60 \times 90^{1/16}$. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.- вид. арк. 0,9. Тираж 130 пр. Зам. 86.

Видання та друк – Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки”
03680, м. Київ-680, вул. Героїв оборони, 10.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2065 від 18.01.2005 р.